

Г. І. Ковальчук
доктор історичних наук

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

м. Київ

**РЕЄСТР І.П. КРИП'ЯКЕВИЧА
“КИЇВСЬКІ ДРУКИ XVII–XVIII ст.”**

Досліджуючи історію Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, ми знайшли машинопис, на саморобній обкладинці якого рукою І.П. Крип'якевича написано: “І. Крип'якевич. Київські друки XVII–XVIII ст. Тимчасовий реєстр”. Унизу сторінки – “Чорнилом дописані видання із списку “Книги печатання в типографії КП Лавры”. Власність І. Крип'якевича”.

Вивчення архівних матеріалів з історії відділу довело, що після Великої Вітчизняної війни, за часів директорства в Бібліотеці Ю.О. Меженка, завідувачем відділу стародруків з березня 1947 по березень 1948 р. був І.П. Крип'якевич, відомий історик і джерелознавець. Слід одразу зауважити, що книгознавці завжди вважали Крип'якевича також і істориком книги. Так, не втрачають своєї наукової значимості його історико-книгознавчі праці 20-х років, опубліковані в журналі Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) у Києві “Бібліологічні вісті”, де, до речі, директором інституту і редактором часопису був той самий Ю.О. Меженко. Це, насамперед, статті “Найдавніші папірні на Україні (XVI в.)” – про папірні в Янові, Буську, Лівчицях, Брюховичах, Жашкові, Острозі, селах Новий Став і Городниця (1926. – № 1.– С. 64–65); “До історії львівської гравюри в XVII віці” – за матеріалами записок старої друкарні Ставропігійного братства, опублікованих А. Криловським в “Архиве Юго-Западной России”, ч. I, Т. XI й XII (1927. – № 1.– С. 80–83); “Причинки до словника українських граверів” – до-

повнення до “Матеріалів до словника українських граверів” П. Попова (1926. – № 4. – С. 22–25).

Посада завідувача відділу стародруків Бібліотеки Академії наук УРСР, як тоді називалася установа, на початку 1947 р. була вакантною. Напередодні війни її обіймав Б.І. Зданевич, відомий інкунабулознавець, який ще наприкінці війни перейшов працювати до Інституту мовознавства АН. Кириличні стародруки відділу до війни досліджував видатний вітчизняний вчений, теж колишній завідувач відділу, С.І. Маслов, який змушений був звільнитися з Бібліотеки в листопаді 1937 р. Під час війни і в перші роки після неї фонди відділу знаходилися в стані консервації, запаковані. Повертати на місце, розставляти, перевіряти їх починають лише в середині 1946 р., і це роблять абсолютно нові співробітники, які не мали ні досвіду роботи в цьому відділі, бібліотеці, ні фахової підготовки зі стародруками взагалі. Кваліфікованих кадрів не вистачало.

І.П. Крип'якевич на той час очолював Львівський відділ Інституту історії АН УРСР. Саме тоді, в середині 1946 р., внаслідок розгорнутої кампанії боротьби із представниками школи М.С. Грушевського, діяльність Львівського відділу була припинена, а самого І. Крип'якевича змусили переїхати до Києва для роботи в Інституті історії Академії наук¹, де він з вересня 1946 р. працював на посаді керівника відділу. Тому в Бібліотеку, скоріш за все, на запрошення Ю.О. Меженка, він був влаштований за сумісництвом “на пів робочого дня”². Саме за 1947 р. були перевезені з Подільської філії до приміщення відділу найцінніші колекції, розпочато з 1 квітня обслуговування читачів, влаштовано 8 виставок, провадилося опрацювання, інвентаризація та упорядкування фондів, звірка з наявними каталогами. Відбувалися й наукові дослідження фондів. Зокрема, проф. Крип'якевич здійснював наукову розробку теми “Бібліографія київських друків XVII–XVIII ст.”. Власне, вказаний вище Тимчасовий реєстр І.П. Крип'якевича є певним наслідком вивчення ним цієї теми.

У реєстрі зафіксовано, без дописаних чорнилом, систематизовані по роках 202 київських видання XVII ст. і ще 16 видань у “Доповненнях”; 500 видань XVIII ст. і ще 43 видання у розділі “Доповнення”. Чорнилом дописано 30 видань XVII ст. і 118 видань XVIII ст. Зрозуміло, що джерелами реєстру були не тільки примірники кириличних видань відділу (хоча, як засвідчило зіставлення реєстру з рукописним картковим каталогом кириличних

стародруків відділу, насамперед примірники відділу), але й відповідні бібліографії І. Каратаєва, В. Ундольського, публікації С. Маслова, а можливо, і картотека “Комітету для опису книг, що вийшли друком на Україні”, яка перебувала до війни у відділі; каталоги П. Строева, І. Свенціцького, дослідження Ф. Титова. Проте це все не применшує значення роботи І. Крип’якевича, який першим бібліографічно виокремив київські друки.

Порівняння машинопису І. Крип’якевича з найголовнішим на сьогодні джерелом відомостей щодо українських стародруків – каталогом Я.П. Запаса та Я.Д. Ісаєвича³ – свідчить, що в реєстрі І.П. Крип’якевича є значні пропуски київських видань, що цілком зрозуміло, адже його список укладався вперше, впродовж одного року, однією людиною, і це явно був лише початок роботи, причому, як ми з’ясували вище, це була далеко не основна діяльність Крип’якевича в той час. Слід підкреслити, що він свідомо розглядав тут лише кириличні стародруки і, за кінець XVIII ст., ще видання гражданським шрифтом (позначки про це зроблені чорнилом у вигляді приписки “гр.”) і не брав до уваги, на відміну знов-таки від репертуару Я. Запаса та Я. Ісаєвича, видань латинським шрифтом. Але є пропуски й серед кириличних стародруків – близько 20 за XVII ст. й більш ніж 50 за XVIII ст. Проте в реєстрі Крип’якевича є короткі описи майже 90 видань XVII і приблизно стільки ж видань XVIII ст., відсутніх у каталозі Запаса та Ісаєвича. Щоправда, при значній частині описів, особливо дописаних у машинописі чорнилом, є примітки типу “титул невідомий”, “титул неперевірений”, “видання непевне”, “друк невиявлений”, “титул неточний”. Але все одно, кількість відсутніх у бібліографії видань значна. Певна їх частина, як ми з’ясували, неправильно описана, що демонструє певною мірою наведений в кінці список. Одночасно не можна виключити, що якісь видання з наведених у реєстрі реально існували і, може, навіть існують, неправильно атрибутовані фондоутримувачами. Адже відомо, що практично у всіх великих сховищах є дефектні кириличні стародруки, без вихідних даних, які не відповідають жодному опису в бібліографії кириличних видань. На жаль, у реєстрі Крип’якевича (оскільки це реєстр, тобто список, а не каталог) не наведено даних про обсяг видання, про кількість рядків на сторінці чи якісь інші відомості, що могли б допомогти в ідентифікації дефектних примірників.

Певні неточності могли бути викликані неправильно визна-

ченим форматом видань. Наприклад, за 1643 р. він вказував 2 видання Псалтиря – форматом у 8° і 16°, і це цілком могло бути одне видання (до речі, в бібліографії українських стародруків взагалі не зареєстроване, порівняти не можна). Або, скажімо, за 1667 р. вказано Часослов у 24° і чорнилом дописано “Часословець, 12°” (за каталогом Запаса та Ісаєвича відомо тільки видання в 24°). У дописаному виданні формат 12° міг бути неправильно визначеним у тому списку “Книги печатання в типографи КП Лавры”, котрим користувався І.П. Крип’якевич і який наразі невідомий.

Варто відзначити, що в реєстрі київських друків укладач розрізняє вже певні варіанти видань, наприклад, за ознакою того, кому присвячено видання. Зокрема, Бесіди Іоанна Златоуста 1623 р.: а) без присвяти; б) з присвятою Ст. Святополкові Четвертинському; в) з присвятою Фед. Копистенському і Єл. Плетенецькому; г) з присвятою Ст. Святополкові Четвертинському і Ф. Копистенському, з додатковими статтями і присвятою Єл. Плетенецькому. Євангеліє учительне 1637 р.: а) без присвяти; б) з присвятою Федору Проскурі Сущанському; в) з присвятою Богданові Стеткевичу. Можна навести й інші подібні приклади.

Відмічає Крип’якевич й інші відмінності. Наприклад, у виданні “Лимонар” за 1628 р. дослідник зазначає наявність варіантів у титульному аркуші, ініціалах і нумерації. В пізніших публікаціях це питання знаходить детальніше розкриття. Зокрема, в каталозі українських стародруків вказано, що, крім київського видання 1628 р., є аналогічне видання, яке вийшло в середині 30-х років у Буйничах або Кутейні, на титульному аркуші якого вказано “Київ, 1628”⁴. Відомості про інші відмінності містяться також у дослідженнях А.С. Зьорнової⁵, В.І. Лук’яненко⁶, Г.Я. Голенченка⁷ та ін. Але це вже пізніші публікації, яких на час складання реєстру Крип’якевича ще не було.

Наступний приклад. У списку Крип’якевича за той самий 1628 р. при описі “Поученій” авви Дорофея укладач вказує два варіанти обсягу видання – 450 і 419 сторінок. Знов-таки, в каталозі Запаса та Ісаєвича вказано, що в деяких примірниках із видання було вилучено повчання Ніла.

Вказує І.П. Крип’якевич також на наявність гербів чи відмінностей в них. Зокрема, в Тріоді 1631 р. він зазначає варіанти: з гербом Могилів; з гербом Могилів і присвятою Мойсеєві Могилі; з гербом і присвятою Т. Замойському.

Для бібліографів та дослідників нашої кириличної книжної спадщини, безумовно, дуже цінною є інформація саме про ті видання, що відсутні в загальній бібліографії українських стародруків. Тому, незважаючи на можливі огріхи та помилки в Реєстрі І.П. Крип'якевича, вважаємо за потрібне навести їх перелік хоча б за XVII ст.

Отже, київські видання XVII ст., відсутні чи інакше вказані в каталозі українських стародруків Я. Запаска та Я. Ісаєвича (далі – ЗІ) чи в каталозі НБУВ С. Петрова, Я. Бирюка, Т. Золотар “Славянские книги кирилловской печати” (далі – ПБЗ), як вони зазначені в „Тимчасовому реєстрі” І. Крип'якевича. Літера **Ѣ** замінена в описі на **і**; **ѣ** у кінці слів опущений, скорочення слів залишено за оригіналом Крип'якевича. Дані, наведені в реєстрі, представлено курсивним шрифтом.

1620

1. *Божествѣныя литургія, 4°* (ЗІ, № 134 – Служебник).

1623

2. *Тріодіон (титул не перевірений), F°*.

3. *От отечьника скитскаго повість о діаволі* (за ЗІ – 1626 р., № 150).

1625

4. *Неопалимая купина, 4°* (ЗІ – [Листки з ксилографічними зображеннями], з таким текстом – 1626 р., № 152).

5. *Омлія и наука .. Іоанна Златоустаго ... на ... пятидесятницю, F°*. Можливо, частина видання „Бесіди на діяння святих апостолів”, 1624 (ЗІ, № 139).

1626

6. *Мѣца іюліа 18 преподобный Памво миром скончался, 4°* (листки з ксилографічними зображеннями з таким текстом на звороті наведені в ЗІ, № 152, ПБЗ – № 89).

7. *О еже хранитися осуждати, 4°* (листки з ксилографічними зображеннями з таким текстом на лицевій стороні наведені в ЗІ, № 152, ПБЗ № 89).

1627

8. *О преподобном Памві нітрійском, 4°* (листки з ксилографіч-

ними зображеннями зі схожим текстом наведені в ЗІ, № 152; ПБЗ № 89).

9. *Преподобная девица Акилина Федоровна, 4°* (листки з ксилографічними зображеннями зі схожим текстом наведені в ЗІ, № 152; ПБЗ № 89).

10. *Часослов (видання непевне), 12°*.

11. *Чистота аки двца украшена, 4°* (листки з ксилографічними зображеннями зі схожим текстом наведені в ЗІ, № 152; ПБЗ № 89).

1628

12. *Акафісти* (чорнилом), F° (за ПБЗ – є видання Акафістів за цей рік з Вільно, 4°, і київське видання за 1629, 4°).

13. ... *Іов Борецькій ... митрополит ківській (послання)*. Можливо, мається на увазі видання „Аполлеія апології книжки...”, де надруковані грамоти І. Борецького, хоча видання „Аполлеія” Кревецький вказує окремо (ЗІ, № 169, ПБЗ № 98).

14. *Я, Мелетій Смотриський, мстію бжією архієсп полоцькій (друк не виявлений)*. Можливо, мається на увазі видання „Аполлеія апології книжки...”, де надруковані грамоти І. Борецького та єпископів, у т. ч. М. Смотрицького (ЗІ, № 169, ПБЗ № 98).

1634

15. *Бесіды св. Макарія Египетскаго, 4°*.

1636

16. *Тріодь цвітняя, 16°* (чорнилом). Можливо, неправильно визначена назва і йдеться про Анфологію (ЗІ № 252), хоча це видання зазначено в реєстрі Крип'якевича окремо за № 51.

1637

17. *Акафіст св. Варварі, 4°* (дописано чорнилом).

18. *Книга о Варлааме и о Асафе (титул неточний). Друк не виявлений*. Можливо, видання з Кутеїно (ПБЗ, № 123).

1638

19. *Акафіст, житіє и служба святителю христову Николаю, 4°*.

1639

20. *Акафіст св. Варварі*.

-
- 1640
21. Часослов, 1640, 8° (чорнилом).
22. Прибавленіє на похвалу божію к Уставу церковному, предложенное чину духовному совітовательно: пред святою неделею пятьдесятною (П. Могила), F°.
- 1642
23. Псалтир (заголовок невідомий), 12°.
24. Тріодь цвітняя, F° (чорнилом).
- 1643
25. Псалтир, 8° (чорнилом).
26. Псалтирь блженнаго прорка и цря Двда, 16°.
- 1644
27. Євангеліє.
- 1646
28. Службник (титул невідомий). Можливо, мається на увазі Требник, 2° (ЗІ № 354).
29. Тріодь постняя, F° (чорнилом).
- 1647
30. Акафісти, 4° (чорнилом).
- 1649
31. Собрание короткои науки о артикулах віры православно-кафолическои, 8°.
- 1650
32. Псалтир, 4° (чорнилом).
33. Требник, 4° (чорнилом).
- 1653
34. [Розрішні грамоти антіохійського патріарха Макарія], друк не виявлений: а) F°, б) середнього розміру, в) малого розміру.
- 1654
35. Октоїх, 4° (чорнилом).

1655

36. *Сказаніє о церкви печерской (титул неповний), 4°.*

1656

37. *Псалтир.*

1657

38. *Акафісти св. Николаю, 4° (чорнилом).*

1658

39. *Псалтир з возслід.*40. *Псалтир і Апостол* (ЗІ подає Псалтир та Новий Завіт, і Крип'якевич це видання зазначає окремо).

1659

41. *Требник (титул не перевірений), F°.*42. *Новий Завіт, 8° (чорнилом).* За ЗІ – видання 1658 р., № 393.

1660

43. *Акафісти, 4° (чорнилом).*44. *Часослов и молитвы повседневноя (титул неповний), 32°.*

1666

45. *Акафіст св. Варварі, 4° (чорнилом).*

1667

46. *Акафісти и каноны (титул не перевірений), 4°.*47. *Часословець, 12° (чорнилом).*48. *Службник, 12° (чорнилом).*

1668

49. *Псалтир, 8° (чорнилом).*

1670

50. *Акафісти и каноны (титул не перевірений), 16°.*51. *Молитвослов (видання не перевірене).*52. *Шестоднев (титул не перевірений).* За ЗІ – Октоїх, № 472.

1671

53. *Псалтир с возслідованієм (титул не перевірений), 8°.*

-
- Перед 1672
54. *Листкові видання (заголовки невідомі).*
- 1672
55. *Молитвослов (титул не перевірений), 12 °.*
56. *Синопис (непевне).*
- 1673
57. *Толкованіє на божественныя литургии (титул не перевірений).*
- 1674
58. *Часослов (видання не перевірене).*
- 1675
59. *Номоканон (титул не перевірений), 4 °.*
- 1679
60. *Трубы словес проповідных Л. Барановича (титул не перевірений), F°.*
61. *Молитвослов (титул не перевірений), 8 °.* ЗІ подає таким форматом за цей рік Часослов, а Часослов і молитвослов – форматом 24 °.
- 1680
62. *Новий завіт, 8° (чорнилом).*
- 1685
63. *Часословець (титул не перевірений), 12°.*
- 1686
64. *Меч духовний (видання непевне), 4 °.*
- 1689
65. *Служба святому апостолу Андрею Первозванному, 4°.*
66. *Требник (титул не перевірений), F°.*
67. *Місяцослов, F° (чорнилом).* Можливо, мається на увазі видання Димитрія Туптала „Книга житій святих, вересень-листопад”, ЗІ № 555, ПБЗ № 307, хоча Книгу житій Крип’якевич теж зазначає.

1690

68. *Псалтир, 16° та 8°*, останній – чорнилом. ЗІ подає одне видання – 12°.

1691

69. *Молитвослов, 8° та 32°*. ЗІ подає за цей рік видання в 24°.

1692

70. *Октоїх, F°* (чорнилом).

71. *Службник, 16° та 8°*, останній – чорнилом. ЗІ подає одне видання в 12°.

1693

72. *Акафісти пр. трійці, гробу господню и воскрес. спас. и богоматери, 4°* (чорнилом).

73. *Акафіст Николаю*.

74. *Псалтир (титул не перевірений), 12°*.

1694

75. *Апостол (титул не перевірений), F°*.

76. *Служба иже в стых оцу ниму Николаю (титул не перевірений), 4°*.

1695

77. *Псалтир, F°* (чорнилом).

78. *Місяцеслов, F°* (чорнилом).

1696

79. *Должную славу и честь ...бгу ... юже похвалу...стлю хву Николаю миркликійскому, 4°*.

80. *Вінец молитв седмичных*.

81. *Псалтырь ... с кратким толкованіем и пісньми и псалмы избранными, F°*.

1697

82. *Акафісти всеседмичные (титул не перевірений), 4°*.

83. *Требник (титул не перевірений), 8°*.

1698

84. *Акафіст, служба и житіе св. Николая (титул не перевірений), 4°*.

85. *Собор флорентійській (титул не перевірений).*

1700

86. *Молитвослов (видання не перевірене), 8°.*

87. *Місяцеслов, F°.*

¹ *Юркова О.К.* Іван Петрович Крип'якевич // Інститут історії України Національної академії наук України, 1936–2006. – К., 2006. – С. 365–369.

² Арх. НБУВ, оп. 2-л, Особові справи, т. XV, арк. 182.

³ *Запаско Я.П., Ісаєвич Я.Д.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Л., 1981. – Кн. 1: (1574–1700); Кн. 2, ч. 1: (1701–1764). – 1984; Кн. 2, ч. 2. – 1984.

⁴ Там само. – Кн. 1. – С. 46–47.

⁵ *Зернова А.С.* Белорусский печатник Спиридон Соболев // Книга. Исследования и материалы. – М., 1965. – Сб. 10. – С. 133.

⁶ Каталог белорусских изданий кирилловского шрифта XVI–XVIII вв. – Л., 1975. – Вып. 2. – С. 81.

⁷ Книга Беларуси, 1517–1917: Зводны каталог. – Мінск, 1986. – С. 104.